

Dr. Ismet Dautbašić

FINANSIJSKI DELIKTI U FINANSIJSKOM SISTEMU BOSNE I HERCEGOVINE

I

Nužnost propisivanja finansijskih delikata

Svaka država je donosila, donosi donosiće razne zakone i druge propise pomoću kojih želi ostvariti određene ciljeve, koji su joj povjereni od društvene zajednice. Otuda ako se propis državnog organa ne poštuje, ne sprovodi ili se djelimično sprovodi, onda se time ne realizuje svrha radi koje je taj propis donesen. Nepoštovanje, odnosno nesprovođenje zalona i drugih državnih propisa može da nanese veliku štetu državi.

Da bi prisilila lica u pravu da poštuju zakone i druge državne akte, država preuzima određene aktivnosti, kao što su:

1. u aktu kojim je uvedena određena zabrana, nešto naredeno i sl., propisuju odgovarajuće sankcije koje će se primjenjivati prema onom ko ne poštuje utvrđenu normu;
2. preuzima konkretne i druge mjere i aktivnosti kako bi se njena norma ispoštovala;
3. propagandnim i drugim sredstvima i metodama objašnjava metode i ciljeve donesenih zakona i drugih propisa, utičući na moral, patriotizam, solidarnost i sl., svojih podanika;
4. protiv lica koja nisu poštovala zakonske i druge pravne odredbe pokreće krivične, prekršajne i druge postupke i izriče kazne i preuzima druge mjere zakonom predviđene. Uz navedeno podsjećamo i na poznato pravno pravilo da izjava lica, kako nije znalo da odnosni zakon ili propis postoji, ili da nije imalo vremena da se s njim upozna, ne opravdava isto i mora snositi odgovornost za povredu tih normi.

Pošto se u teorijskim, zakonodavno-pravnim i praktičnim pitanjima vezanim za delikvenciju produbljeno i detaljno studira u okviru specijalizovanih naučno-nastavnih disciplina na Katedri krivičnog prava, ovdje nema ni svrhe ni opravdanja da to ponavljamo. Namjera nam je

samo da ukažemo na raznovrsnost i brojnost finansijskih delikata koji un svim savremenim državama, pa tako i u našoj zemlji, po zastupljenosti u ukupnim deliktima zauzimaju jednu od vodećih pozicija i tako ukažemo na nužnost izučavanja i kodifikacije ove izuzetno važne finansijsko-pravne problematike.

II

Pojam i vrste finansijskih delikata

Na pitanje šta je delikt uopće, i finansijski posebno, Prof.dr V.J.Grivčev kaže da postoji više odgovora. Jedan od tih odgovora, koji ovaj autor prihvata kao objašnjenje za pojam delikta, je onaj što ga navodi Prof. Dr. Marjan Horvat, a koji konstatuje da delikti predstavljaju: “protivpravnu povredu tuđeg pravnog dobra, od koje već po samom pravnom poretku prizilazi za učinioca neka obavezna dužnost (davanje lične naknade, plaćanje novčane kazne ili naknada štete”.

U finansijske delikte ubrajamo: krivična djela, privredne presteupe i prekršaje.

Kako se među deliktima na prvom mjestu nalaze krivična djela, čitaoca treba podsjetiti da krivični zakon krivično djelo definiše na slijedeći način: “Krivično djelo je društveno opasno djelo koje je zakonom određeno kao krivično djelo i čija su obilježja određena zakonom.”

Kada je riječ o privrednim prestupima kao drugoj vrsti delikata, u članu 2. Stav 1 Zakona o privrednim prestupima određen je pojam privrednog prestupa, gdje se kaže: “Privredni prestup je društveno štetna povreda propisa u privrednom i finansijskom poslovanju, koja je prouzrokovala ili je mogla prouzrokovati teže posljedice i koja je propisom nadležnog organa određena kao privredni prestup.”

I na kraju kada govorimo o prekršajima i njihovom definisanju poslužićemo se sadržajem odredbe člana 2 Zakona o prekršajima koja glasi : “Prekršaji određeni republičkim i federalnim propisima jesu povrede javnog poretka utvrđene republičkim i federalnim zakonom i drugim republičkim i federalnim propisima za koje se predviđaju prekršajne kazne i zaštitne mjere.” Istu ili skoro istu definiciju prekršaja srećemo i u zakonima o prekršajima kantona i odlukama općina i gradskih zajednica kojima određuju ovu materiju na svom području.

Sankcije za finansijske delikte

U sadašnjem finansijskom sistemu mi nemamo, kao što je to u zakonodavstvu drugih (razvijenih) zemalja kodifikovane i sistematizovane propise o finansijskim deliktima. Mi obično u pojedine finansijske (poreške) zakone unosimo (što je davnašnja praksa) dva, tri ili više paragrafa kojima se predviđaju mjere za kažnjavanje povreda odredaba tih zakona. Tako naprimjer u Zakonu o porezu na promet proizvoda i usluga, Zakonu o carinama, Zakonu o novcu, Zakonu o bankama i dr. Utvrđene su sankcije u poglavljima pod naslovom "kaznene odredbe". Jednom riječju, nemamo kompleksno uređenog ni fininsijako-kazneno pravo pa tako ni poreško-kazneno pravo. Naša literatura iz te oblasti nije značajna, a ni udžbenici iz finansijske nauke tim problemom ne bave se onoliko koliko ova materija objektivno zaslužuje. Sve to ne iznenađuje jer je u pitanju velika složenost i dinamičnost finansijske materije koju je teško obuhvatiti i sistematski pravno uobličiti na naučno ispravan način.

Tako naprimjer, u Carinskom zakonu predviđene su sve tri vrste finansijskih delikata i to krivična djela u članovima od 340. do 344., privredni prestupi u članovima od 345. do 347. I prekršaji u odredbama od člana 348. do 372. za povrede odredaba ovog Zakona.

Prema članu 340 stav 1 kao krivično djelo predviđeno je za onoga "Ko se bavi prenošenjem robe preko carinske linije izbjegavajući mjere carinskog nadzora, prenese robu preko carinske linije naoružan, u grupi ili upotrebom sile ili prijetnje, kazniće se zatvorom od jedne do pet godina i novčanom kaznom".

U stavu 2 istog člana stoji: "Ko organizuje grupu ili mrežu za vršenje krivičnih djela iz stava 1 ovog člana ili mrežu preprodavaca ili posrednika za rasturanje neocarinjene robe, kazniće se zatvorom od jedne do osam godina i novčanom kaznom". Roba koja je predmet krivičnog djela iz stava 1 ovog člana oduzeće se. Dakle, i pokušaj se kažnjava.

U članu 242 citiranog zakona predviđeno je krivično djelo koje glasi: "Prevozno, odnosno prenosno sredstvo čija su tajna i skrovita mjesta iskorišćena za prevoz robe, koja je predmet krivičnog djela iz člana 240 ovog zakona, ili je ono namijenjeno isključivo isključenju tih krivičnih djela, oduzeće se ako je vlasnik ili korisnik vozila to znao ili je mogao znati i ako vrijednost robe koja je predmet krivičnog djela prelazi jednu trećinu carinske osnovice tog prenosnog sredstva, odnosno prevoznog sredstva u vrijeme izvršenja krivičnog djela".

Roba kojom je izvršeno krivično djelo iz člana 340 ovog zakona, koja je oduzeta ili njena vrijednost naplaćena na osnovu člana 341 ovog

zakona kao i prevozno odnosno prenosno sredstvo oduzeto shodno članu 342 ovog zakona predaju se carinarnici koja sa njima postupa prema propisima“, piše u članu 344 stav 1 ovog zakona.

U članu 345 ovog zakona utvrđeno je da će se novčanom kaznom od 45 dinara do 45.000 dinara, kazniti za privredni prestup poduzeće ili drugo pravno lice i to :

1. ako se bavi prenošenjem robe preko carinske linije, a izbjegava mjere carinskog nadzora;
2. ako nadležnoj carinarnici ne prijavi opojne droge ili sirovine, u smislu propisa o opojnim drogama za koje ima urednu dozvolu za uvoz, odnosno izvoz;
3. ako ne prijavi carinarnici oružje, municiju ili eksploziv koje prenosi preko carinske linije, a za čije držanje i prenošenje ima odobrenje nadležnog organa;
4. ako izbjegavanje plaćanja carine i drugih uvoznih dažbina ili radi plaćanja carina i drugih uvoznih dažbina u iznosu manjem od iznosa koji bi morao da plati, ispravama koje su podnesene uz carinsku deklaraciju označava drugo porijeklo, kakvoću, količinu i vrijednost robe.

Za radnju iz stava 1 ovog člana kazniće se i odgovorno lice u pravnom licu novčanom kaznom od 25 do 300 DEM u dinarskoj protuvrijednosti po srednjem kursu Narodne banke BiH.

Članom 346, stavom 1 ovog zakona predviđeno je sljedeće :

“Za privredni prestup iz člana 345 koga smo naprijed detaljno citirali, kaže se: “Preduzeću ili drugom pravnom licu može se izreći zaštitna mjera zabrane bavljenja poslova uvoza ili izvoza u trajanju od pet godina. Ova mjera se može izreći i odgovornom licu u preduzeću ili drugom pravnom licu”.

Na kraju ukazivanja na finansijske delikte sadržane u Carinskom zakonu treba još dodati se u odredbama člana 334-369 ovog zakona iscrpno određuje koja djela i radnje predstavljaju krivična djela, privredne presteupe i prekršaje i fiksiraju kazne za povredu istih. Dobro bi ih bilo detaljnije analizirati, ali zbog karaktera ovog rada mi to ne možemo, nažalost, činiti, pa zato čitaoca upućujemo na zakonski tekst gdje se detaljno može upoznati sa svim relevantnim pitanjima ove vrste finansijskih delikata, a to je Carinski zakon iz 1955. godine, objavljen u “Službenom listu RBiH”, broj 5/95.

Prema članu 69 stav 1,2 i 3 Zakona o bankama (“Službeni list RBiH” broj 9/92, 16/92, 10/94, 13/94 i 33/95) kaznom od 1.000 do 8.000 DEM (obračunate i naplaćene u valuti RBiH), kazniće se za privredni prestup banke i depozitna organizacija ako:

1. svoje ne održava u okviru uslova propisanih Zakona o bankama (član 20);
2. ne održava likvidnost i solventnost u svom poslovanju koja traje pet radnih dana neprekidno, odnosno sa prekidima 10 radnih dana u toku mjeseca;
3. ne uskladi svoje poslovanje u roku koji je Zakon predvidio (član 72).

Novčanom kaznom od 20 do 400 DEM kazniće se za privredni prestup direktor i drugi radnik sa posebnim ovlašćenjima u banci ili depozitnoj organizaciji ako su nastali slučajevi navedeni pod okolnostima pobrojanim u 1,2 i 3.

Direktor i drugi radnici sa posebnim ovlašćenjem, koji su osuđeni za privredni prestup naveden pod brojem 1,2 i 3 ne mogu obavljati rukovodeće poslove u banci ili depozitnoj organizaciji za vrijeme od dvije godine od dana pravosnažnosti osude.

Prema članu 168 KZ falsifikovanje novca je krivično djelo za koje se izriču sljedeće kazne:

1. Ko napravi lažan novac u namjeri da ga stavi u opticaj kao pravi, ili ko preinači pravi novac u namjeri da ga stavi u opticaj ili ko takav lažan novac stavi u opticaj, kazniće se zatvorom najmanje jednu godinu.
2. Kaznom iz stava 1 ovog člana kazniće se ko pribavlja lažan novac u namjeri da ga stavi u opticaj kao pravi.
3. Ako je usljed djela iz stava 1 i 2 ovog člana došlo do poremećaja u privredi zemlje, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje 5 godina.
4. Ko lažan novac, koji je primio kao pravi, stavi u opticaj, ili ko zna da je načinio lažan novac ili da je lažan novac stavljen u opticaj pa to ne prijavi, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.

Lažan novac će se oduzeti.

I drugi zakoni predviđaju sankcije za pojedine finansijske delikte kako za pravna i fizička lica, tako i osobe odgovorne za finansijsko poslovanje.

U svim tim zakonima u poglavlju "Kaznene odredbe" nabrojane su sankcije za povredu odredaba tih zakona.

Izvjese protivpravne radnje, koje ne predstavljaju društveno opasna činjenja, ne podliježu krivičnim sankcijama, već su kažnjive kao finansijski prekršaj. Kaznene mjere iz tog domena u nadležnosti su upravnih organa, odnosno finansijske (poreske) administracije. Sudska faza dolazi naknadno i završno. Samo najteža finansijska (poreska) krivična djela,

utaja (defraudacija), šverc (kontrabanda) i falsifikovanje - kažnjava se po odredbama krivičnog zakona (na primjer: vidi član 136 KZ).

Kaznene odredbe predviđaju novčane kazne. One su po strogosti različito odmjerene, kako u odnosu na protivpravnu radnju, tako i s obzirom na učinjeno djelo.

Prema članu 39 KZ RBiH novčana kazna ne može biti manja od 625,00 BH dinara niti veća od 125.000,00 BH dinara, a za krivična djela učinjena iz koristoljublja - veća od 625.000,00 BH dinara.

U presudi se određuje rok plaćanja novčane kazne koji ne može biti kraći od petnaest dana ni duži od tri mjeseca, ali u opravdanim slučajevima sud može dozvoliti da osuđeni isplati novčanu kaznu i u otplatama, s tim da rok otplate ne može biti duži od dvije godine.

Ako se novčana kazna ne može ni prinudno naplatiti, sud će je izvršiti tako što će za svakih započetih 875,00 BH dinara novčane kazne, odrediti jedan dan zatvora, s tim da zatvor ne može biti duži od šest mjeseci.

Ako osuđeni isplati samo dio novčane kazne, ostatak će se srazmjerno pretvoriti u zatvor, a ako osuđeni isplati ostatak novčane kazne, izvršenje zatvora će se obustaviti.

1. Kazne za poreski prekršaj

a/ Kažnjava se građanin i privatno pravna osoba

- ako na poziv nadležnog finansijskog organa ne podnese u određenom roku sve podatke (van onih u poreskoj prijavi) koji su potrebni za razrez poreza i obaveznih doprinosa;

- ako ometa pregled poslovnih knjiga i poslovnih prostorija u cilju prikupljanja podataka potrebnih za razrez poreza i doprinosa;

- ako ne vodi poslovne knjige, ili ih vodi neuredno i netačno.

Za navedene poreske prekršaje kažnjava se iznosom od 500 do 800 DEM građanin obveznik, a iznosom od 500 do 2.500 DEM u dinarskoj protuvrijednosti i odgovorno lice u građansko-pravnom licu.

b/ Kažnjava se obveznik poreza (doprinosa):

- ako se utvrdi na osnovu njegovih poslovnih knjiga, žiro-računa i računa koje ispostavlja za isporučenu robu i usluge da je prijavio dohodak ili prihod u manjem iznosu od stvarnog ili da nije prijavio imovinu; no s tim da nije u pitanju njegova krivična odgovornost za djelo utaje (defraudacije).

Za ovaj prekršaj kazna je od 5.000 do 100.000 DEM u dinarskoj protuvrijednosti po srednjem kursu koji utvrđuje Narodna banka BiH.

c/ Kažnjava se privatni poslodavac, obveznik doprinosa po odbitku (na izvoru), ako prilikom isplate plate ne obračuna i ne uplati (poreski platac) odgovarajući doprinos - u namjeri da izbjegne njegovo plaćanje. Pored kazne za prekršaj plaća i zateznu kamatu od 0,1% dnevno. Isto tako kazniće se obveznik doprinosa koji je dužan sam obračunati i platiti doprinos, pa to ne učini u određenom roku.

Za ovaj prekršaj kazna je od dvostrukog do osmostrukog iznosa obaveze po osnovu doprinosa za pravnu osobu.

d/ Kažnjava se privatno pravna osoba (radnja, preduzeće) ako na zahtjev finansijskog organa ne dozvoli pregled poslovnih knjiga, ili ako ne pruži u određenom roku podatke za razrez poreza (doprinosa), ili ako porez (doprinos) uplati u korist drugoga a ne onog budžeta (fonda) kojem taj porez odnosno doprinos pripada.

Za ovaj prekršaj kazna je od 50 do 350 DEM u dinarskoj protuvrijednosti.

Odgovorna osoba u državnom organu, koja ovjeri ugovor o prenosu nepokretne imovine, bez dokaza o plaćenom porezu, kažnjava se za prekršaj iznosom od 100 do 500 DEM u dinarskoj protuvrijednosti po srednjem kursu na dan naplate.

IV

Pravne posljedice za učinjenje finansijske delikte

Pravne posljedice presude, odluke, rješenja i drugih pravnih akata su višestruke. Ovi akti, kad postanu pravosnažni i konačni, izvršavaju se. Krivičnim zakonom SFRJ predviđene su slijedeće pravne posljedice osude i to:

1. Prestanak, odnosno gubitak određenih prava, prestanak prava vršenja određenih poslova ili funkcija u društveno-političkoj zajednici, preduzeću, ustanovi ili organizaciji, prestanak radnog odnosa, ili prestanak vršenja određenog zvanja, profesije ili zanimanja, gubitak vojnog čina, oduzimanje odlikovanja i
2. Zabranu sticanja određenih prava (zabrana vršenja određenih funkcija društveno-pravnim licima, zabrana istupanja u mas-medijima, na javnim zborovima, zabrana izdavačke djelatnosti ili zabrana učešća u osnivanju udruženja i dr.)

Zakon o deviznom poslovanju, Zakonom o kreditnim odnosima sa inostranstvom, Zakon o obavljanju privrednih poslova u inostranstvu i nekim drugim zakonima propisano je da odgovorno lice koje je izvršilo finansijski defikt (a to je utvrđeno od nadležnog suda ili nadležnog organa) da može snositi više posljedica. Tako naprimjer, zabrana vršenja deviznih i nekih drugih poslova, za određeno vrijeme i sl.

Ispunjavanjem, zakonom propisanih uslova osuđeno lice može da bude rehabilitovano.

Osuda lica u pravu briše se iz kaznene evidencije ako osuđenik nakon izdržavanja kazne, do zakonom određenog roka, ne učini novo krivično djelo. Uslovna presuda briše se nakon proteka tri godine od dana izvršenja, zastarjelosti ili oprostaja ove kazne. Osuda na zatvor od 3 godine briše se iz kaznene evidencije nakon proteka 5 godina od izdržane, zastarjele ili oprostene kazne, a pod uslovom da se ne učini novo krivično djelo itd.

Ako bismo govorili o broju navedenih finansijskih delikata u državama savremenog svijeta mogli bismo konstatovati da su sve vrste kako krivičnog djela, tako i privredni prestupi i prekršaji u porastu. Ovo je rezultat razmaha tzv. sive ekonomije tj. privređivanja koje nije uredno registrirao, pa kao takvo nije podložno zvaničnoj evidenciji, kontroli i službenoj statistici. U našoj zemlji sivu ekonomiju srećemo skoro u svim djelatnostima i to : u poljoprivredi (kod obrade zemljišta i prodaje proizvoda u vlastitoj režiji); u šumarstvu (kod sječe šume preko datog odobrenja); u građevinarstvu (kod gradnja poslovnih i stambenih objekata, zatim vikendica, garaža, vila i dr.); u zanatstvu i to kako uslužnom, tako i proizvodnom (rad u "fušu", rad tzv. kućnih majstora i sl.); u transportu (bespravno taksiranje); u trgovini (kod nabavke i prodaje različitih roba); u ugovorničtvu (zapošljavanje lica na crno, neurednom vođenju poslovnih knjiga i dr.); zatim u turizmu, zdravstvu itd.

Mjerama ekonomske politike i privrednog sistema, a posebno mjerama fiskalne politike i adekvatnim zakonodavstvom, te dizanjem posebnog morala na viši nivo, širenje i jačanje sive ekonomije, moglo bi se znatno suzbiti.

Nadležni državni organi, odgovarajuće komore i drugi javno-pravni i privitno-pravni subjekti moraju ovoj problematici u buduću pokloniti onu pažnju koju ona objektivno zahtijeva.